

POZSONY VÁROS TÖRTÉNETÉBŐL.¹⁾

POZSONY A HONFOGLALÁS IDEJÉBEN, A 901. ÉVI POZSONYI CSATA.

A morva birodalom, melynek területéhez Pozsony, az egykori Vratislavia tartozott, a IX. század végtizedéig állott fenn. Ekkor a mily váratlanul, oly gyorsan egy nagy kihatású esemény véget vetett létezésének. A magyarság, kizavartatva a besenyők által etelközi azaz moldva-oláhországi hazájából, a mai Magyarország elfoglalására indult. Megkerülve a keleti Kárpátokat, e hegyláncz éjszaki szorosain át az ország belsejébe nyomult. Talán egy nemzet sem ismeri oly részletesen a maga országának elfoglalását, mint a magyar. Egy régi krónikája, melyet egy névtelen szerző írott, kiről biztosan csak annyit tudunk, hogy Béla királynak jegyzője volt, nyomról nyomra beszéli el a honfoglaló ősök ország-szerző munkáját.²⁾ Ezen elbeszélést az újabb időkben úgy a külföldi, mint a hazai írók közül többen erősen kifogásolták. A mi történetíróink közül sajátyszerűen épen a legkitünőbbek. Csakhogy ha az okokat kutatjuk, melyek miatt e királyi jegyző könyvének hitelességét elvetették, azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy kifogásolásuk csak részben igazolt. Azt mi sem tagadjuk, hogy a névtelen jegyző szószármaztatásai tudatlanságon alapúlnak. Az is igaz, hogy nála az események évszámai rendszerint hibásak. Áll,

¹⁾ Részlet Ortvay Tivadar «Pozsony város története» című, mai füzetünkben ismertetett művéből.

²⁾ *Anonymi Belae regis notarii de gestis Hungarorum liber.* A bécsi cs. könyvtár XIV. századi hártya-codexéből kiadta Endlicher: *Rev. Hungaricar. Monumenta Arpadiana.* Sangalli 1849. 1—54. ll.

hogy személyleírásai egészen önkényesek. Áll, hogy a maga kora szemüvegén át tekinti a régibb századokat, minélfogva földadományokról beszél, holott a honfoglaláskor csak megszállási földszerzésekről lehet szó. De viszont másfelől az is bizonyos, hogy ő a történeti események elbeszélésénél az apáról fiúra átörökölt nemzeti hagyományt közvetíti velünk. Könyvének kétharmada okvetlenül olyan, melyet mint beceset és elfogadhatót nagyra kell tartanunk. Magának a honfoglalás történetének elbeszélése is a könyv beces kétharmadához tartozik.

A honfoglalás általános történetéből megtudjuk azt, hogy Pozsony és vidéke még csak Felső-Magyarországnak, Erdélynek s a tágas Alföldnek elfoglalása után került a hódító magyarság kezére. A hódító magyar, a vizek irányát követve, sok óvatossággal és hadi bölcseséggel nyomult honszerző műveletében előre. A Zagyva-völgyéből kiindulva Szoárd Kadocsa és Huba vezérek Gömörbe s innen a Balogháton és a Rima völgyén át Nógrádba hatoltak. Majd az Ipoly völgyén aláereszkedve, a Duna felé tartottak. Aztán az Ipolyon s a Garam vizén átkelve, a bars megyei erdős heglánczon át a Zsitva felé tartottak. Innen a Nyitra partjához jutottak, majd a Vághoz, melynek mellékén Sempte, Galgócz, Trencsén, Bolondócz és Bán várakat mind a maguk kezeibe kerítették. Megrakva e várakat magyar harcosokkal odább vezették a győztes sereget a Morva folyó felé, hol az ország határait megállapították.

E győztes hadjárat végét vetett a morva-szláv birodalomnak, mert Svatoplukot a magyarokkal egyidejűleg Arnulf német király is megtámadta nyugat felől. Hogy a magyarok tulajdonképen e hadjárat alkalmakor Arnulf király szövetségesei voltak, ezt az egykorú német évkönyvek is mondják.¹⁾ Magát a háborút ezen évkönyvek a 892-ik évre határozzák.

Feltűnő a névtelen jegyző előadásában mindenesetre az, hogy a Vágtól a Morvaig terjedő terület meghódítását közelebbről nem érinti. Pedig ha a magyarság e területen is lépésről-lépésre nyo-

¹⁾ *Annales Fuldenses*, Pertznél: *Mon. Germ. hist. Script.* I. 408. *Annales Saxonenses majores*, Pertznél i. h. I, 77. Liutprandi *Antapodosis*. Lib. I. Pertznél i. h. III. 276. 279. *Annales Alamannici*, Pertznél i. h. I, 52.

múlt előre, akkor bizonyára e terület kézrekerítése nem tartozott épen a legkönnyebb munka közé. Ugyanis a Kis-Kárpátok itt a Vág és a Morva folyók között összefüggő akadályt vonnak, melynek legyőzése amaz időkben a lovas seregnek bizonyára nem csekély fáradságot okozhatott. A Névtelen nem is említi s hallgatásából mi azt következtetjük, hogy ép e vidék meghódításának emlékét a nemzeti hagyomány, melyből a Névtelen merített, nem örököltette meg. Ezt pedig csak úgy értelmezhetjük, hogy feltesszük, *miszerint a magyar sereg tetteleg a Kis-Kárpátokon át sem kelt*. Épen az a körülmény, hogy a morvákat nyugat felől Arnulf csapatai szorongatták, érthetjük meg azt, hogy a magyaroknak a Kis-Kárpátokon való átkelésére szükség sem volt. A Morvának országhatárul való kijelölése is inkább a szövetkezett két hadviselő fél kölcsönös meg egyezésének eredménye volt. S ebből magyarazzuk meg továbbá azt is, *hogy az éjszak-nyugati Felföldnek elfoglalásában semmi szó sincsen Pozsonyról*, melyet a nemzeti hagyomány különben ép úgy örökített volna meg, mint a Garam-, Nyitra-, Vágmenti várakat.

Felfogásunkat egyébiránt még egy másik szembeötlő körülmény is igazolja. Nemcsak Pozsony területe, de nagyobb körű vidéke, mondhatni egész Pozsonymegye is *a megszállásnak mi nyomait sem mutatja*. A Névtelen hűen előadja, hogy Nyitra várában és vidékén Huba vezér telepedett meg, ki különben a Zsitva mentén is terjedelmes földeket szállott meg. A Vág torkolatánál Ketel szállott meg kunjaival. A Vág felsőbb mellékén Galgócz táján Lél foglalt hadai számára földeket.¹⁾ Hogy ilyes foglalások *Pozsony környékén* is történtek volna, annak mi hire sem szállott reánk. Nem is lehet tehát meglepő, hogy későbbi okiratok sem pótolják a krónikás hallgatását. *A nagykiterjedésű Pozsonymegyében csak három nemzetség ismeretes: a Salamon-, a Magyar- és az Etre-nemzetség*. Ám ép a nemzetségek hiánya jelezi legjobban az eredeti foglalási földek hiányát. Pozsonymegyében ugyan sok a kisbirtokos, de kevés a nagybirtokos, mert eredetileg kevés volt a szállásföld, mi csakis abban lelheti magyarázatát, hogy a honfoglaláskor őseink a Kis-Kárpátokig nem jutottak, ámbár az ország határaul a Morva lett tényleg kitzúve.

¹⁾ *De gestis Hungarorum liber*, cc. XV. XXXIII—XXXV.

Hogy Pozsony a vezérek egész korán át előtérbe nem lép, részint szintén az imént mondott körülményre vezetendő vissza, részint pedig arra, hogy a tisztán csak lovassággal harczoló magyarság szemében a pozsonyi várhegy nem azon fontossággal birt, melylyel az a rómainak avagy a quádnak szemében. Pozsony fontossága csak a királyság megalapításával lép ismét előtérbe, midőn egy oly institutionnak lesz főhelyévé, mely hadi és polgári természeténél fogva a főhelynek szükségképen nagy jelentőséget adott.

Még mielőtt azonban a királyság s vele Pozsony nemzeti jelentősége megszületett volna, egy nagyszerű esemény, merő esetlegességből, már is világtörténelmi hírnévre juttatta városunkat. E nagyszerű esemény a *907. évi német-magyar csata* volt.

Már előzőleg mondtuk, hogy Aventinus Vratislaviat, illetőleg Bresburgot említi. Ez említés a 907-ben a németek és magyarok közt vívott nagy csata elbeszélésének alkalmából történik. Okai és következményei a következők: ¹⁾

¹⁾ Ludovicus rex Germaniæ, atque Boiorum ex omni Boiaria peracto delectu, Anassiburgium novam Boiorum coloniam se confert. Adsunt episcopi monachorum antistites, proceres Boiorum, quinto decimo Calendas Julii anno Christianæ salutis noningentesimo super septimum. Ibi decretum omnium sententia Vgros Boiariæ regno eliminandos esse. Vires igitur ex universis Boiariæ provinciis ex Nariscis, Boethis, Chamabis, Vindelicis, Noricis, Vennonibus, Athesinis, Stiriis, Venedis, Charinis, Carnis contrahuntur: bellum Vgris indicitur, intento infestoque exercitu utraque Danubii ripa, proceres Boiorum in hostes contendunt. Ludovicus cum Burekardo Bathavensi episcopo, Arabone præfecto, Anassiburgii substitit. Belli deinde periti, omnes copias in tria agmina partiuntur. Luitpoldus Austriaci limitis dux, ripa Aquilonari, Meridionali vero in parte Theodomarus archimysta Juvavensis, Zacharias Sabonensis, Otto Fruxinensis, cum monachorum præsulibus, Gumpoldo, Hartvico, Helmprechto *Vratislaviam* usque procedunt ibique castra faciunt. Eodem in Danubio navibus copias Sighardus Senonum princeps cognatus regis, Ratholdus, Hattochus, Meginuwardus et Eysengrinus dynastæ Boiorum perducunt.

Nec Vgri segniciei atque socordiæ, ubi se tantis apparatusibus peti vident, se dedunt. Cuncta antea, que necessaria forent, arma, viros, equos comparant, iamque non pro gloria, sed salute pugnaturi, acriter resistunt. Interim aliquot equites, cæteras Boiorum legiones laceessere iubent. Regesque utrique infinito equitatu, quo plurimum tum valebant, agmen episcoporum incessunt: quasi perrupturi aciem pernicibus equis magna vi impe-

Árpád vezér halála után kiskorú fiát Zsoltot választották meg fővezérnek. Lajos német király e kedvező pillanatot felhasználni akarván, a magyarok megtámadására határozta el magát, annak reményében, hogy a gyermek-fejedelem alatt a veszedelmes pogány szomszédokat mindenkorra ártalmatlanná teheti. E végből tehát nagy sereget gyűjtött 907-ben június havában. E hó 17-dikén ő maga állott e sereg élére, mely az Ennsen túl Ennsburg vára és Sz. Florián kolostora között táborozott. A hadi terv szerint a jobbra nehéz gyalogságból állott haderőnek három hadoszlopban kellett a Duna völgyében előnyomulnia. A Duna jobb és balpartjain, valamint magán a Dunán. A Duna jobb partján haladó hadoszlopban Dietmar salzburgi érsek, Zakarias säbeni, Otto freisingi püspökök, Gumpold, Hartvich és Helmprecht apátok zászlóaljai voltak a nevezett urak vezérlete alatt. A Duna balpartján Luitpold keleti határgróf vezénylett. A Dunán a hajóhad haladt a király rokona Sieghard herczeg, valamint Rathold, Hatto, Meinhard és Eisengrin bajor főurakkal. A dunai flottát a két folyamparti hadoszlop volt fődözendő. Maga a király a tartaléksereggel Ennsburgnál maradt s mellette Burghard passauai püspök és Aribo gróf tartózkodtak.

E haditerv félreismerhetetlenül az volt, melyet 791-ben Nagy Károly császár az avarok ellen hajtott végre. Ő maga vezette volt a Duna jobbparti hadosztályt, a Duna balpartit vezéreire bízta, míg a bajorok a hajókon szállíták az élelmi és hadi szereket a sereg után. Akkor is az Ennsnél gyűlt össze a sereg, mely 52 nap alatt a

tunt: ingentem sagittarum imbrem infundunt, Boios spiculis, quæ corneis arcubus iaculabantur, obruunt, rursusque cedunt. Velociiores erant, quam exercitus noster gravi armatura instructus. Rursus cum procul abesse credebantur, et fugiebant. Dum te vicisse putares, in discrimine maximo eras. Eminus sagitta Vgri inimicos petebant. Nec enim aperto Marte, pedestri prælio, acie congrédi, ense cominus pugnari, vrbes obsidere, oppida oppugnare, castella expugnare tum noverant: sed nunc cedendo, nunc vrgendo, insidiisque dimicare soliti erant. Et tantus in illis dolus, tanta velocitas, tanta peritia militiæ inerat, ut absentes, an præsentés, fugitantes, an instantes, pacem simulantes, an bellum gerentes, perniciosiores essent, in incerto haberetur. Dum igitur vasto impetu aduolant, rursus verso equo instant: utroque modo spicula spargunt, leta ingerunt, dextra, læva, a fronte, a

Rába torkolatáig nyomúlt előre, az avarokat megverte s győzelmesen tért vissza.¹⁾

Amit Nagy Károly aggodalommal indított meg, mit az is bizonyít, hogy az Ennsnél három napon át készült seregével ima és böjt között a hadjáratra, azt Lajos király s népe nagyobb önhittséggel vétrehajthatni. Mert kétségtelenül ezen önhittsége vonatkoztató az egyik annalista kifakadása, melylyel a királynak superbiaját említi. Amint a készülődés nem volt egyforma, úgy az eredmény sem volt az, bár a hadi terv ugyanaz volt s jóformán az ellenség is, mert úgy az avar, mint a magyar egyaránt lovasságot képezett.

Az Ennsen innen tanyázó magyarok, látva a túlnyomó erőt, azonnal visszavonultak. Erre a németek három hadosztálya akadálytalanul *Vratislavia* azaz *Pozsony* tájáig nyomúlt előre. A magyarok mindössze csak apróbb lovas csapatokkal nyugtalanították volt eddig a német sereget, úgy hogy a salzburgi érsek a további előnyomulást veszélyesnek tartva, Pozsony irányában megállapodott, hol a könnyű magyar lovasság csatározásai ellen csak czélszerűleg megerősített táborában találhatott biztonságot. Miután

tergo incursant: nostros defatigant: tandem vndique ingruunt, vndique Boios fessos invadunt, superant, sternunt, cædunt, quinto Idus Augusti, Noctuque clanculum Danubium tranant, Luitpoldum legatum Ludovici, Eysengrinum epularum magistrum, cum omnibus copiis, cum quindecim dynastis in castris trucidant. Postridie, hoc est tertio Idus Augusti, eos, qui ad naves erant, facile absque labore, metu perterritos, simile strage adficiunt.

Tres dies continenter irato cælo pugnatum. Maxima pars nobilitatis Boiariæ perit, vulgus promiscuum sine numero occisum. Luitpoldus dux orientalis Boiariæ, author generis regulorum Boiariæ, præfectorumque prætorio Rheni, cum vndeviginti Boiorum dynastis, quorum hæc sunt nomina, cæsus est, Piligrinus, Dietpoldus Hebbo, Eysengrinus, Hatechus, Bero, Rudmundus, Leitfridus, Waltherus, Arebertus, Babo, Iringus, Gundboldus, Eysengrinus, Hathochus, Meginuwardus, Ratholdus, Albertus, Luitpoldus, hunc nostrorum principum progenitorem Nariscum, Boethumque, ex prosapia Imperatorum, et regum nostrorum oriundum esse, in diplomatibus vetustis reperio. (Joannis Aventini *Annalium Boiorum Lib. IV.* 19—21. cc. 449—451. pp.)

¹⁾ *Epistola Caroli Magni ad Fastradam* an. 791.

azonban a nemzetségek zászlóaljai megérkeztek, az összes magyar haderő az ellenség hadtesteit külön-külön s legelsőbbben is a főpapok táborát határozó megtámadni. Iszonyú volt a viharként rohanó magyar lovasság támadása, nyilaik zápora tetemes veszteséget okozott a bajorok sűrű soraiban, de a rövid heves roham az erős fekvésű tábor tömeges ellenállását egyszerre nem bírta megtörni. A magyarok ekkor, hogy céljokat érzék, a lassúbb, de biztosabb módhoz folyamodtak. Egyes kisebb csapatokban véletlenül rohanták meg az ellenséget s épen oly gyorsan száguldoztak vissza táborukba, mind roham közben a német táborra, mind visszavonulásukkor üldözőikre szakadatlan nyilazva. Éjjel nappal, jobbról balról, mindaddig folytak e csatározó támadások, míg az ellenség e folytonos zaklatásban kifáradva erejét és bátorságát nem veszítette. Ekkor minden oldalról tömeges rohamot intéztek a lankadt bajorokra s augusztus 9-dikén a megívott tábort összetiporták. Dietmar érsek, Ottó és Zakarias püspökök s több főpap a diadal helyén halva maradtak s táboruk kincsein a győztes magyarok osztoztak.

Még azon éjjel a legnagyobb csendben átúsztatott a Dunán a magyar hadsereg s másnap hajnalban, mielőtt Luitpold a túlparti szerencsétlenségről értesülhetett volna, ennek táborát is fölveré, zavarba hozá s csaknem egészen megsemmisité. A fővezéren s Eisengrin királyi főasztalnokon kívül tizenkilenc bajor főúr esett el a viadalban s ezenként borították a csatátért a lekonzolt németek tetemei, kik közül csak kevésnek sikerült Ennsburgba Lajos királyhoz menekülni. A bajor nemesség mind ott veszett.

Harmadnap a hajóhadra került a sor. Ezt a fedező hadosztályok tönkretétele után kétségbeesés szállotta meg s a magyarok győzelme e napon az előbbieknél még könnyebb lön. Sieghard herczeg csak futással menthette meg életét. Rathold, Hatto és Meinhard a halottak közt maradtak. Így a magyarok három napon át három sereg fölött ünnepeltek tökéletes diadalt.

A koczka fordult s a támadottak támadókká váltak s nyomon úzták a szétvert hadak megfutamodott maradványait, melyekkel csaknem egyszerre érkeztek Ennsburg közelébe. Útközben Szent-Pölten monostorát is felégették. Lajos király pihent hadával ellenök vonúlt. A tért, melyen a két seregnek találkoznia kellett, oldalt erdők szegélyezték s ezeket a magyarok szokásuk szerint előre erős

csapatokkal rakták meg. A királyi sereg támadása után a magyar lovasság csakhamar futásnak eredt, a németek diadalt reménylve hévvel nyomultak utánok, de amint az erdő mellett elhaladtak, a lesben álló csapatok borzasztó riadással kitorve hátba támadják őket. E pillanatban a futamodók megfordítják lovaikat és sűrű nyilazással fogadják üldözőiket, kik két tűz közé szorítva s néhány pillanat alatt bekerítve, fegyvereik csapásai alatt hullottak el. A király kevesed magával csak nagy bajjal menekülhetett Passauba.¹⁾

¹⁾ Lásd Szabó Károly: *A magyar vezérek kora* 148—154. li. Hogy a német hadsereg veresége teljes volt, azt az egykorú és közelkorú évkönyvírók sem tagadják. Az *Annales Alamannici* ad an. 907 írják: Baiovariorum omnis exercitus ab Ungaris occiditur. (Pertznel i. h. I, 54.) Az *Annales Laubacenses* ad an. 907: item bellum Baugauriorum cum Ungaris insuperabile atque Liutpoldus dux et eorum superstitionis superbia (crudeliter) occisa paucisque christianorum evaserunt interemptis multis episcopis comitibusque. (Pertznel i. h. I, 54.) Így az *Annales Einsiedlenses* is. (Pertznel III. 141.) Az *Annales Augienses* ad an. 907: Baiovariorum ab Ungaribus interficiuntur. (Pertznel i. h. I, 68.) Az *Annales Salisburgenses* ad an. 907: Bellum pessimum fuit. (Pertznel i. h. I, 89.) Az *Annales S. Emmeramii* ad an. 907: exercitus Baiovariorum occisus fuit. (Pertznel i. h. I, 94.) Regino folytatója ad an. 907: Bawarii cum Ungariis congressi multa caede prostrati sunt, in qua congressione Liutpoldus dux occisus est. (Pertznel i. h. I, 614.) Az *Annales Corbeiensis* ad an. 907: Baiovariorum gens ab Ungariis pene deleta est. (Pertznel i. h. III, 4.) Az *Annales Hildesheimenses* ad an. 908: Liudboldus dux cum aliis multis interfectus est ab Ungariis. (Pertznel i. h. III, 52.) *Herimanni Augiensis Chronicon*-ja ad an. 907: Baiarii cum Ungariis commissa pugna victi sunt. (Pertznel t. h. V. 112.) Az *Annales Admontenses* valamint az *Auctar. Garstense* ad an. 907: Dietmarus Salzburgensis archiepiscopus occiditur ab Ungaris cum Utone et Zacharia aliis duobus episcopis. (Pertznel i. h. IX. 565. 573. 771.) Az *Annales Ratisbonenses minores* ad an. 907: interfectio Baiovariorum. (Pertznel i. h. XIII, 47.) Az *Annales Althenses* ad an. 907: occisio Bawariorum in gentili gladio. (Pertznel i. h. XVII, 583.) A mi a halottas könyveket illeti, csak egyes adatokkal támogatják, illetőleg kiegészítik az évkönyveket. Így a *Necrologium Merseburgense*: Thietmarus archiepiscopus, Zacharias episcopus, Udo episcopus, et alii multi ab Ungariis occisi sunt. (*Neue Mittheilungen* XI. 236.) A *Necrologium Wizenburgense*: Udo episcopus obiit cum aliis multis apud Ungros occisis. (*Archiv v. Unterfranken*, XIII. 24.)¹⁾ Egy X. századi freisingi martirologium: III. Non. (Juli) bellum Baiovariorum cum Ungariis in Oriente. (*Annalen zur bayr. Gesch.* VII. 451. 479. és *Forschung. zur deutsch. Gesch.*

Egy hírneves német történetíró, Dümmler, bár kénytelen elismerni e hadjáratnak a német seregre való vészes kimenetelét,¹⁾ a pozsonyi csata leírását mégis nem tartja valószínűnek.²⁾ Igaz, a ki a csatát leírja, nem egykorú író, hanem az 1500 körül írt Aventinus, ám hogy a csata leírt részletei épen nem általa költöttek, az kétségtelen. Az újabb nyomozások tisztába hozták, hogy Aventinus részletes adatait a bajor kolostorok, nevezetesen a nieder-altaichi monostor egykorú, de ma már nem található évkönyveiből merítette.³⁾ Amúgy is e részletek nem olyanok, melyek valószínűtlenséget tartalmaznának. Azok pontosan megfelelnek a magyarság hadviselési modorának s csakis az nem tarthatja azokat valóknak, ki e hadviselési modort nem ismeri.

A XVI. században, mikor Aventinus krónikáját írta, a magyarok taktikájáról mi helyes ismerettel sem bírtak a németek. Aventinusnál tehát fel nem tehetjük, hogy ő olyan részleteket gondolhatott volna ki, melyek a magyarság régi taktikájának teljesen megfelelnek. Mióta a bizantinusok, nevezetesen VI. Leo és fia Biorban született Konstantin császárok művei⁴⁾ közkézen forognak,

XV, 164.) A *Kalendarium Laurehamense*: III. Non. Julii: *Pessimum bellum de gentilibus.* (*Martirolog. Adonis.* II, 691.) A *Necrologium Frisingense*: II. Non. Jul. Otto episcopus Frisingensis obiit és a *Necrologium Scheftlarensis* ad Jul. 6: Otto episcop. Fris. (Hundt: *Urkunden des Bisthums Freising aus der Zeit der Karolinger*, 49. l.)

¹⁾ Mit diesem gewaltigen Siege war das Bestreben der Ungarn als einer selbständigen Nation in den von ihnen eingenommenen Sitzen für die kommenden Jahrhunderte gesichert. *Geschichte des ostfränkischen Reiches.* Második kiad. 1888. III, 549.

²⁾ Ueber die Unglaublichkeit der Schlachtbeschreibung Aventinus habe ich mich schon früher ausgesprochen; nicht einmal den Namen der neunzehn gefallenen Grafen (unter denen mehrere doppelt) möchte Wert beizulegen sein, da wenn sie aus einem Todtenbuche stammten, der Schlachttag doch wenigstens richtig angegeben sein müsste. I. h. III, 548.

³⁾ Szabó: *A magyar vezérek kora*, 153. l. Marczali: *Ungarns Geschichtsquellen im Zeitalter der Árpáden*, 147. l.

⁴⁾ Leo császár *Taktikája* Schegk Jakab latin fordításában megjelent 1554-ben. Görög és latin szöveggel kiadta Mursius Leydenben 1612-ben. Újabb kiadását Arcerius Sictus gondozta 1613-ban. Javított kiadást tett közzé Lami János Florenzbén 1747-ben. Német nyelven 1781-ben látott napvilágot. A magyarokra vonatkozó részeket kitünő magyar fordításban

a X. századbeli magyarság harcviselési módja iránt teljesen tájékoztatva vagyunk. Leo császárnak saját érdekében feküdt e harcmód felől helyes ismereteket szerezni és közölni. Ő a taktikáról szóló művét nem írta más czélből, minthogy tábornokainak helyes utasításokat adjon egy netáni görög-magyar hadjárat lehetősége tekintetében. Helytelen dolgokat leírni annyi lett volna, mint tábornokait félrevezetni. A magyarok hadakozása módját pedig helyesen ellesni, neki, ki a magyarokkal folyton érintkezett, nagyon is módjában állott.

Ha már most Leo császár közléseit tekintetbe vesszük, akkor pillanatig sem kételkedhetünk azon, hogy a pozsonyi csata, úgy amint azt Aventinus leírja, egészen a magyar hadviselési mód szerint folyt le. A magyar mint sorlovasság különös előnyt tulajdonított annak, hogy támadó hadsorai egy megszakítatlanul összefüggő egészet ne képezzenek. Hadsoraiban mindig az intervallumok lettek alkalmazva, mert ez által könnyebben győzhette le a terep akadályait, de másrészt hatályosabban is intézhette a vele szemben álló ellenség ellen száguldozó rohamait. Az intervallumos hadsoroknak természetes előnye volt az is, hogy kisebb csapatok könnyebben válhattak el a főcsapatoktól, mi megint azt hozta magával, hogy kisebb csapatok is könnyebben váltak független hadműködésre alkalmasokká.

A 907-ik évi hadjáraton is azt látjuk, hogy a kisebb csapatok rajongják körül a benyomuló németseget, melynek erejét a kisebb, de folytonos zavarok által csakhamar kifárasztják. A nélkül, hogy árthatott volna a váratlanul meglepő s ép oly gyorsan ismét elszáguldozó lovascapatnak, maga folytonosan szenvedett egyre ismétlődő támadása következtében. 907-ben is e folytonos támadások annyira megviselték a német hadsereg jobb szárnyát, hogy kénytelen volt táborba szállani. Az elsánczolás volt a magyarsággal szemben az egyedüli mód, magát annak csapásai ellen megvédeni. Mint lovas nép őseink várak és kerített helyek ostromára kevésbbé

Szabó Károly tette közzé az *Új magy. Múzeum* 1851. évf. 1. füz. és innen *Kisebb tört. munkái* I. kötetében 76—95. ll. — Konstantin császár *De administrando imperio* és *De Ceremoniis* című művei a *Corpus Hist. Byzant.* bonni kiadásában jelentek meg.

voltak alkalmasok. Fegyverzetök sem volt olyan, hogy az ily ostromot sikerrel végrehajthatták volna. Ha mégis kényszerítve voltak erődített helyeket ostromolni, azt akkép eszközölték, hogy az ily helyeket körülzárva tartották s így az élelmezéstől elmetstették. Ilyképen természetesen a siker nem állott be rögtön, pedig egész taktikájuk s stratégiájuk a gyorsaságra volt alapítva.

Nagyon értjük ennél fogva, hogy a német hadsereg jobb szárnyát csak több napi ismételt rohamok után zavarhatták össze s így Aventinus tudósítása a hitelesség teljes bélyegét viseli magán. Azonkép áll ez azon közlésére nézve is, hogy a magyarok a németek jobb szárnyának leverése után a Duna folyamot átúszták s még mielőtt győzelmök híre átjuthatott volna a túlsó partra, már rázúdultak a túlsó ellenséges hadosztályra is. Őseinknél a folyamoknak lovaikkal való átúsztatása közönséges dolog volt. A byzantinusok megemlékeznek a tömlőkről is, melyeket folyamokon való átkeléséknél használni szoktak.

Mikor Aventinus azt adja elő, hogy Ennsburg közelében a jobbra balra álló erdőkbe leseket helyeztek el, az szintén olyan intézkedés, mely teljesen megfelelt a magyarság harczmodorának, s így nincs Aventinus közlésében egyetlenegy olyan adat, melyet mint valószínűtlent el kellene vetnünk. Ezt csak olyanok vetik el, kik nem tudják s nem akarják felfogni, hogy volt légyen olyan nemzet, mely túl tett a németen, akár hadi tudomány, akár polgári szervezettség tekintetében. S hogy maga Dümmler is ezek közé tartozik, legjellemzőbb a német tudományosságra nézve.

Az időt illetőleg a források eltérnek ugyan egymástól, amennyiben némelyek a 907-dik, mások pedig a 908-dik évre határozzák meg,¹⁾ de a kritikai összevetésből immár kétségtelen, hogy e nagy harczy esemény 907-ben július 5-dikén vagy 6-dikán történt.²⁾

¹⁾ 908-ra teszi Regino folytatója s utána a hildesheimi és a weissenburgi évkönyvek. Ugyanez évre határozzák a nagyobb sz. galli évkönyvek, valamint aschaffenburgi Lambert is.

²⁾ Szabó Károly augusztus 9—11-ikére teszi (*A magyar vezérek kora* 150. l.), a merseburgi halottaskönyv június 28-ikára (*Neue Mittheilungen* XI, 236), a salzburgi necrologok jul. 21-ikére (*Archiv für österr. Geschichtsquellen*, XIX. 262. XXVIII. 31. 118.), a scheftlarni halottaskönyv július 6-ikára. Ügy Dümmler (*Gesch. des ostfränk. Reiches*, III, 548) mint Giese-

Sokkal bajosabb azon területet kijelölni, melyen Pozsony közelében a híres 907. évi ütközet lezajlott. Minden mégis a mellett szól, hogy e terület *Pozsonyon felül* keresendő. A németek jobb hadosztálya nyilván azon az úton mozgott előre, mely már a X. században is ott vezetett el, melyen ma a bécs-pozsonyi országos út vonúl. Ez út elég szorosan a Duna folyását követi. A bal hadosztály útját azonosíthatjuk azon úttal, mely Bécsből Enzersdorfnak, Orthnak, Wagramnak, Kopfstettennek, Engelhartstettennek tartva a Morvához vezet. Ez az út, a Duna nagy árterülete miatt, a Dunától kissé kitérő s a közte és a Duna között levő szigetség által a jobb Dunapart felől szemmel sem kísérhető. Ez a terület mindenesetre jobban felel meg a csata színhelyének, mint a Pozsonyon alól levő, hol a Duna, a mint Pozsonyt elhagyja, legott tömörkedégre szakad, melyek a Csallóközt képezik. Bajos föltenni, hogy a magyar lovasság itt kelt volna át a Dunán, mely tulajdonképp kettős átkelés lett volna, miután a Duna Pozsonyon alól két főágra szakad. Ellenben Pozsonyon fölül az átkelés könnyebben történhetett meg s a mellett a távolságok olyanok, hogy a német balhadosztály valóban mitsem hallhatott a jobbparti eseményekről. Véleményünk tehát az, hogy *a német püspökök seregét Pozsonytól délnyugatra a petronelli síkságon érte utól sorsa, míg a balparti hadosztályt a Morva-síkon, mely későbbben is ismételten gyilkos csaták színhelyévé lett.*¹⁾

A mi a 907. évi nagy ütközet következményeit illeti, azokról a német krónikák elég érthető felvilágosítást adnak. A magyarság erejének öntudatára ébredve, ezentúl fékvesztetten Nyugat-Európára zúdult. Virágzó tartományok, gazdag városok és monostorok dűlásuk áldozataivá lettek. Az egész bajor föld menthetetlenné lett. Sanct-Florian, Mattinghofen, Mondsee, Öttingen, Chimsee, Tegern-

brecht (*Geschichte der deutschen Kaiserzeit*, I, 172. 805.) a régibb feljegyzésekre nagyobb súlyt fektetvén, a július 5—6-diki keletet tartják elfogadhatóbbnak.

¹⁾ Ezzel nyilatkoztunk azokkal szemben is, kik a csata színhelyének Győr vidékét mondják, vagy pedig kik, mikép Weiss is (*Geschichte der Stadt Wien*, 1882. I. 55.) Pozsony és Ménfő között haboznak. Győrről és Ménfőről itt szó sem lehet s az egész állítás nem egyéb, mint a pozsonyi csatának némely győrvidéki későbbi csatákkal való összezavarása.

see, Schliersee, Schäftlarn, Benedikt-Beuren, Kochelsee, Schlehendorf, Staffelsee, Polling, Diessen, Sandau, Siverstat, Thierhaupten, Westobrunn, Freising, Regensburg külvárosa, Osterhofen, Nieder- és Ober-Altach mind hamuvá égtek. Fel lettek e helyeken a királyi lakok, temetkezési helyek s monostorok dúlva. Lajos király már nem mert többé bajor földön tartózkodni, s Németország biztosabb nyugati részébe húzódott. Az Ennsen alól fekvő szép vidék egészen a magyarok birtokába került s még az augsburgi nagy vereség után is egész Géza vezér idejéig birtokukban is maradt.¹⁾

Tekintettel e nagymérvű pusztításokra, egy osztrák történetíró mondhatta ugyan, elismerjük, «hogy a magyarság csakis a német cultura árán foglalt helyet Európában»,²⁾ ám másrészt igen illő lett volna ezen történetírónak a későbbi történet ama tanúságáról sem megfélekednie, mely szerint a tatár- és törökvésszel szemben ép ezen magyarság lett a német, de sőt az egész nyugat-európai cultura megmentőjévé.

ORTVAY TIVADAR.

¹⁾ Szabó: *A magyar vezérek kora*, 154—155. ll.

²⁾ Weiss: *Geschichte der Stadt Wien*, I. 55.